

NACIONALINĖ TEISĖS ŽINIŲ OLIMPIADA 2025

Tarptautinė teisė

Mokomoji medžiaga

Mykolo Romerio
universitetas

NACIONALINĖ TEISĖS ŽINIŲ OLIMPIADA

Svarbiausi klausimai

Mykolas Romeris
universitetas

Tarptautinės teisės samprata ir bruožai

Tarptautinės teisės tikslas yra *derinti ir užtikrinti tarptautinės bendrijos narių interesus*. Tačiau tarptautinė teisė labai skiriasi nuo nacionalinės teisės.

Priešingai nei nacionalinėje teisėje, tarptautinėje teisėje *nėra* vieningos įstatymų leidžiamosios valdžios (parlamento), *nėra* centralizuotos vykdomosios valdžios (vyriausybės), *nėra* centralizuotos teisminės valdžios, bet šių institucijų nebuvimas netrukdo tarptautinės teisės funkcionavimui.

Tarptautinė teisė apibūdinama kaip *savarankiška teisės sistema*, kurios sutartinės ar paprotinės teisės normos *reguliuoja tarptautinius santykius* tarp tarptautinės teisės *subjektų*. Šie santykiai yra viešojo pobūdžio, t. y. atsiranda įgyvendinant politinius interesus bei su tuo susijusias funkcijas.

Vadinasi, be minėtų skirtumų nuo nacionalinės teisės, *tarptautinė teisė išsiskiria* specifinėmis teisės normomis ir jų užtikrinimo būdais, tarptautinės teisės subjektais.

Mykolas Romeris
universitetas

Tarptautinės teisės subjektai 1

Teisėje *subjektas* suprantamas kaip teisinių santykių *dalyvis*. Tarptautinės teisės subjektu yra laikomi dariniai, kurie *turi tarptautines teises* ir vykdo *tarptautines pareigas* bei *gina teises* reikšdami teises pretenzijas.

Taigi, tarptautinės teisės subjektai yra:

Valstybė – pagrindinis tarptautinės teisės subjektas, nes ji turi *daugiausiai* teisių ir pareigų. Valstybę apibūdina šie *požymiai*: teritorija, piliečiai, efektyvi valdžia ir gebėjimas palaikyti tarptautinius santykius.

Tarptautinė organizacija – tai trijų ar daugiau valstybių *susivienijimas*. Šis susivienijimas įprastai įkuriamas tarptautinės sutarties pagrindu ir gali veikti turėdamas aiškiai apibrėžtus tikslus, funkcijas, kurie neprieštarauja visuotinai pripažintoms teisės normoms ir principams (pvz., Jungtinių Tautų Organizacija).

Mykolas Romeris
universitetas

Tarptautinės teisės subjektai 2

Kiti tarptautinės teisės subjektai – tai valstybinio pobūdžio dariniai (pvz.: Maltos ordinas), tautos, siekiančios nepriklausomybės (pavyzdžiui, palestiniečiai).

Fizinis asmuo laikomas ribotu tarptautinės teisės subjektu (pvz., jis atsako už sunkiausius tarptautinius nusikaltimus – tokius kaip genocidą, taip pat gali ginti savo pažeistas teises tarptautiniuose teismuose), o juridinis asmuo dažniausiai nėra laikomas tarptautinės teisės subjektu.

Vadinasi, tarptautiniai santykiai plėtojasi tarp daugiau nei 200 valstybių, daugiau nei 5000 tarptautinių organizacijų, o kur dar kiti subjektai!

Mykolas Romeris
universitetas

Tarptautinės teisės normos

Tarptautiniams santykiams reguliuoti reikalingos teisės normos. Tarptautinė teisė turi *specifinę teisės normų sistemą*, kuri skiriasi nuo nacionalinės sistemos. Tarptautinėje teisėje santykius reguliuoja įvairios *tarptautinės sutartys, tarptautiniai papročiai, teisės principai*, taip pat vis didesnį vaidmenį vaidina tarptautinių organizacijų priimami *dokumentai* (rezoliucijos). Teisės normų turinį padeda atskleisti tarptautinių teismų praktika ir tarptautinės teisės mokslininkų doktrina.

Tarptautinės teisės normos *skiriasi savo juridine galia*. Pavyzdžiui, tarptautinės sutartys, tarptautiniai papročiai, teisės principai yra *privalomojo* pobūdžio, o štai tarptautinių organizacijų rezoliucijos dažniausiai yra *rekomendacinio* pobūdžio.

Žinoma, tarptautinės teisės normos *skiriasi taikymo apimtimi*: bendrosios tarptautinės normos gali būti taikomos visoms tarptautinių santykių sritims (pvz., draudimas naudoti jėgą), o specialiosios – reguliuoja ir yra taikomos tik tam tikroms tarptautinių santykių sritims (pvz., pervežimo oru taisyklės).

Mykolas Romeris
universitetas

Tarptautinės teisės paskirtis

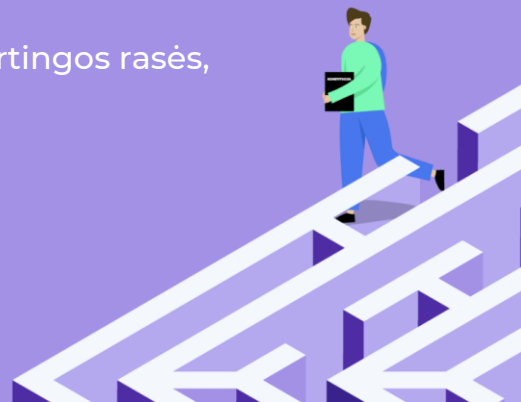
Nors tarptautinė teisė plėtojasi nuo antikos laikų, tačiau šiuolaikinį pavidalą ji įgijo po Antrojo Pasaulinio karo, kuomet pamėginta dar sykį sureguliuoti jėgos naudojimą tarptautiniuose santykiuose ir įtvirtinti pagarbą žmogaus teisėms, todėl 1945 m. buvo įkurta Jungtinių Tautų Organizacija (JTO).

JTO buvo įsteigta tarptautine sutartimi – Jungtinių Tautų Chartija. Šiame dokumente įtvirtinti šie JTO tikslai, kurie apibūdina šiuolaikinės tarptautinės teisės bruožus:

- *palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą*, sureguliuoti tarptautinius ginčus ir situacijas, kai gali būti pažeista taika;
- *plėtoti draugiškus santykius tarp valstybių*, grindžiamus tautų lygiateisiškumo ir laisvo apsisprendimo principu;
- *skatinti pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms*, nepaisant skirtingos rasės, lyties, kalbos bei religijos.

Mykolas Romeris
universitetas

Jungtinių Tautų ir kitų tarptautinių organizacijų svarba 1

JTO – *didžiausia* tarptautinė organizacija (193 valstybės narės), kuri skatina tarptautinį bendradarbiavimą. Šiems tikslams pasiekti JTO sistemoje yra įkurtos tokios institucijos:

Generalinė Asamblėja – visuotinis JT valstybių narių atstovų susirinkimas;

Saugumo Taryba – institucija atsakinga už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą (sudaro 5 nuolatinės narės (JAV, Jungtinė Karalystė, Prancūzija, Kinija, Rusija) ir 10 nenuolatinių narių);

Ekonominė ir socialinė taryba – koordinuoja ekonominę ir socialinę veiklą, kurią vykdo 14 Jungtinių Tautų specializuotųjų agentūrų, 10 funkcinių komisijų ir penkios regioninės komisijos;

Sekretoriatas – užtikrina įprastą JT darbą;

Tarptautinis Teisingumo Teismas – sprendžia ginčus tarp valstybių;

Žmogaus teisių taryba – rūpinasi žmogaus teisių apsaugos klausimais.

Mykolas Romeris
universitetas

Jungtinių Tautų ir kitų tarptautinių organizacijų svarba 2

Be to, Jungtinių Tautų Organizacijos sistemoje veikia daug *specializuotų įstaigų*, kurios padeda įgyvendinti kitus Jungtinių Tautų tikslus, pavyzdžiui švietimo, mokslo ir kultūros srityje veikia UNESCO, vaiko interesų srityje – UNICEF, sveikatos srityje – Pasaulinė sveikatos organizacija.

O ką veikia kitos 4999 tarptautinės organizacijos? Vienos rūpinasi mūsų *saugumu* (pavyzdžiui, NATO), kitos – *ekonomine gerove* (pavyzdžiui, Pasaulinė prekybos organizacija, Europos Sąjunga), trečios – įvairiais valstybių *bendradarbiavimo* klausimais (pavyzdžiui, Pasaulinė pašto sąjunga). Yra daug organizacijų, kurios rūpinasi žmogaus teisių apsauga (žinomiausia ir efektyviausia iš jų - Europos Taryba, prie kurios veikia Europos Žmogaus Teisių Teismas).

Mykolas Romeris
universitetas

Žmogaus teisių apsauga

Vienas iš svarbiausių šiuolaikinę tarptautinę teisę apibūdinančių požymių yra *pagarbos žmogaus teisėms įtvirtinimas*. Žmogaus teisės – tai vertybės, priklausančios be išimties ir vienodai kiekvienam žmogui, nepriklausančios nuo teisinės sistemos ar kitų vietinių veiksmų.

1948 m. JTO Generalinė Asamblėja priėmė *Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją*, kuri skelbia, kad visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Deklaracija įtvirtina klasikinį žmogaus teisių katalogą ir minimalų žmogaus teisių standartą ir numato, kad valstybės turi laikytis žmogaus teisių ir laisvių (pilietinių ir politinių teisių ir laisvių: teisės į gyvybę, laisvę, asmens neliečiamybę, saviraiškos laisvės, teisės į laisvus rinkimus; socialinių ir ekonominių teisių: teisės į darbą ir vienodą atlyginimą už vienodą darbą, teisės į poilsį ir socialinį aprūpinimą, teisės sudaryti profsajungas).

Šis dokumentas buvo priimtas kaip *rekomendacija*, tačiau jo poveikis didelis: deklaracijos principai yra įtvirtinti tiek valstybių vidaus teisės aktuose, tiek privalomojo pobūdžio tarptautiniuose aktuose. Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją detalizuoja įvairios kitos tarptautinės sutartys.

Mykolas Romeris
universitetas

Žmogaus teisių apsaugos sistemos

Išskiriamos dvi tarptautinės žmogaus teisių apsaugos sistemos:

universali, kurią sudaro Jungtinių Tautų priimti dokumentai žmogaus teisių srityje (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas ir kt.) ir veikiančios institucijos;

regioninė, kurią sudaro konkrečiame regione (pavyzdžiui, Europos, Afrikos, Amerikų, kt.) veikiančiose tarptautinėse organizacijose priimti teisės aktai ir veikiančios institucijos.

Žymiausia regionine žmogaus teisių organizacija yra Europos Taryba (*Council of Europe*). Tai - seniausia Europos valstybes vienijanti organizacija, kurios narės yra 46 Europos demokratinės valstybės. Europos Tarybos tikslas – ginti žmogaus teises, demokratiją ir teisėtumą, padėti suprasti Europos kultūros identiškumą ir įvairovę bei skatinti jos vystymąsi.

Mykolas Romeris
universitetas

Europos žmogaus teisių apsaugos sistema 1

1950 m. Europos Taryba priėmė *Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją* – tai daugiašalė tarptautinė sutartis, kuri skirta žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugai Europoje. Konvencijos narės įsipareigojo užtikrinti Konvencijoje apibrėžtas teises ir laisves visiems jų jurisdikcijoje esantiems asmenims. Konvencijos pagrindu buvo įsteigtas Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT), prižiūrintis, kad valstybės narės laikytųsi Konvencijos nuostatų. Teismo buveinė – Strasbūre.

Tai – *svarbiausia* Europoje veikianti žmogaus teisių apsaugos institucija, veikianti pagal Konvenciją. Į šį Teismą gali kreiptis bet kuris žmogus, kurio teises pažeidė valstybė – Konvencijos dalyvė. Taip pat į šį Teismą gali kreiptis ir valstybės bei nevyriausybinės organizacijos.

Mykolas Romeris
universitetas

Europos žmogaus teisių apsaugos sistema 2

Į EŽTT kreipiamasi tada, kai žmogui nepavyksta apginti savo teisių ir laisvių nacionaliniu lygmeniu (vidaus priemonių išnaudojimo taisyklė).

Per daugiau nei pusę amžiaus veiklos, Teismas išnagrinėjo šimtus tūkstančių bylų ir išplėtojo pačių svarbiausių žmogaus teisių aiškinimą bei apsaugą: teisės į gyvybę, teisės į saugumą, draudimo kankinti, šeimos ir privataus gyvenimo neliečiamybės, sąžinės ir saviraiškos laisvės, susirinkimų laisvės, nuosavybės ir kt.

Valstybės, kurios pripažįstamos pažeidusios Konvenciją, nukentėjusiems arba jų artimiesiems ne tik privalo sumokėti priteistas pinigines *kompensacijas*, bet kartais ir *pakeisti savo nacionalinius teisės aktus*, kad jie atitiktų bendrą Europos žmogaus teisių apsaugos standartą.

Mykolas Romeris
universitetas

Žmogaus teisės ir dirbtinis intelektas

Dirbtinis intelektas sparčiai keičia mūsų kasdienybę. Iš vienos pusės DI gali prisidėti skatinant žmogaus teisių apsaugą, tačiau kartu kelia rimtų iššūkių žmogaus teisėms ir laisvėms. Svarbiausios sritys, kuriose DI daro įtaką žmogaus teisėms:

Privatumas ir duomenų apsauga

- ✓ Masinis stebėjimas ir veidų atpažinimo sistemos.
- ✓ Asmens duomenų rinkimas be sutikimo.
- ✓ Netinkamas asmens duomenų panaudojimas.

Saviraiškos laisvė

- ✓ Generatyvinis DI (pvz., „deepfake“ technologijos) gali būti naudojamas melagingai informacijai skleisti.
- ✓ Socialinių tinklų DI algoritmai gali skatinti dezinformacijos plitimą ir poliarizaciją.
- ✓ Cenzūros ir turinio moderavimo problemos.

Šališkumas ir diskriminacija DI algoritmuose

- ✓ Algoritminis šališkumas įdarbinimo, teisėsaugos, finansų ir kt. sektoriuose.
- ✓ DI sprendimai sveikatos apsaugos ir socialinių paslaugų sektoriuose, kurie gali neproporcingai paveikti pažeidžiamas grupes.

Mykolas Romeris
universitetas

Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė 1

Tarptautinė humanitarinė teisė (THT) – tai tarptautinės teisės šaka, reguliuojanti ginkluotojo konflikto dalyvių elgesį, konflikto metu naudojamos ginkluotės teisėtumą bei atsakomybę už šios teisės pažeidimus.

Svarbiausi THT šaltiniai – 1949 m. Ženevos konvencijos dėl karo aukų apsaugos ir jų 1977 metų I ir II papildomieji protokolai.

Tarptautinė humanitarinė teisė yra taikoma VISOMS konflikto pusėms vienodai, t. y. nevertinama, ar kuri nors konflikto pusė yra politiškai ar morališkai teisi/neteisi. Kitaip tariant, ši teisė bus vienoda ir agresoriui, ir besiginančiajam.

Mykolas Romeris
universitetas

Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė 2

Šios teisės šaltiniai įtvirtina paprotinius principus, kurie reguliuoja visus įmanomus ginkluotuosius konfliktus (karus, okupacijas, intervencijas):

1. Atskirtinumo principas: VISADA privaloma skirti kovojančius ir civilius bei karinius ir civilius objektus. Ginkluota jėga gali būti nukreipta tik prieš karinius objektus/kovojančius asmenis.
2. Karinės būtinybės principas: ginkluotojo konflikto metu galima naudoti ginkluotą jėgą, bet tik tą, kuri nedraudžiama (pvz., negalima naudoti draudžiamų ginklų, kaip antai – biologinio) ir tiek, kiek jos reikia minimaliai teisėtam kariniam tikslui pasiekti.
3. Humaniškumo principas: tam tikros praktikos ir tam tikri ginklai yra draudžiami dėl to, kad jie nesuderinami su humaniškumo reikalavimais (pvz.: kankinimas draudžiamas, apakinantys lazeriai draudžiami, su karo belaisviais turi būti elgiamasi tinkamai, sužeistiesiems suteikiama medicininė pagalba)
4. Proporcingumo principas: puolant karinius objektus civiliai/civiliniai objektai gali patirti šalutinę žalą, tačiau ši žala turi būti proporcinga kariniam tikslui (pvz., snaiperis ant daugiabučio stogo neturi būti puolamas susprogdinant visą daugiabutį).

Mykolas Romeris
universitetas

Tarptautinė teisė ir dirbtinio intelekto plėtra

DI naudojamas ir tarptautinės teisės reguliuojamose srityse, tad pagrindinis klausimas: KIEK ir KAIP tarptautinė teisė turėtų reguliuoti DI galimybes:

- > Privatumo apsauga: DI skverbiasi į privataus gyvenimo erdves, tarptautinė teisė turi privatumo apsaugos gynimo standartus;
- > Ginkluoto konflikto reguliavimas: DI vis dažniau naudojamas karo mūšio lauke (taikinių nustatymas, autonominiai ginklai, autonominiai šaudmenys ir pan.), reikia spręsti, kiek tai atitinka tarptautinės humanitarinės teisės keliamus reikalavimus;
- > Intelektinė nuosavybė: DI naudojamas muzikos (ypač), meno, literatūros kūrime, o tarptautinė teisė saugo autorių teises, reikia jas apginti;
- > DI pasitelkimas kriminaliniams tarptautinio pobūdžio (peržengiančių vienos valstybės ribas) nusikaltimams: pinigų plovimui, narkotikų prekybai, terorizmui. Tarptautinė teisė turi ieškoti atsakomųjų mechanizmų.

Mykolas Romeris
universitetas

Ir tai dar ne viskas...

Tarptautinė teisė yra labai dinamiška: ji reguliuoja klausimus, susijusius su tarptautinių sutarčių sudarymu (tarptautinių sutarčių teisė), ji sprendžia klausimus, susijusius su pabėgėliais (tarptautinė pabėgėlių teisė), ji reguliuoja tarptautinius konfliktus (tarptautinė humanitarinė teisė), ji rūpinasi saugiais skrydžiais (tarptautinė oro ir aviacijos teisė) ir netgi domisi kas vyksta kosmose (tarptautinė kosmoso teisė)...

Ir tai tik nedidelė dalis to, ką gali sužinoti domėdamasis tarptautine teise 😊

Mykolas Romeris
universitetas

Apsilankyk

<http://www.unesco.lt> - Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos puslapyje, kur sužinoti daugiau apie Jungtinių Tautų Organizaciją, jos veiklą, specializuotas įstaigas ir ką UNESCO saugo Lietuvoje;

www.urm.lt - Užsienio reikalų ministerijos puslapyje rasi visas tarptautines sutartis, kurios galioja Lietuvoje ir sužinoti kaip mes prisidedame prie taikos užtikrinimo pasaulyje;

<http://zmogausteisiugidas.lt> – Žmogaus teisių gido puslapyje, kur sužinoti, kokias turi teises ir kaip jas ginti.

Mykolas Romeris
universitetas

NACIONALINĖ TEISĖS ŽINIŲ OLIMPIADA

Mykolo Romerio
universitetas

